

Aastal 1863 saab Vesisaaris valmis uus kahekorruseline vangla. Esimene, kellel karistuseks joomarluse ja teiste tülitamise eest avaneb võimalus maailma vanglaaknast jälgida, on Kilpi-Aapo, ja tema järgi hakatakse vangimaja kutsuma Kilpeläks.

1862. aasta talvel on uue vangla ehitustööd täies hoos, aga vange hoitakse ikka veel vanas arestimajas. Sellegi hoone hüüdnime taga on kveenid. Täpsemalt Tervolast pärit Posti-Uulan-Manta, kes esimesena siia trellide taha sattus – sündmuse mälestuseks ristiti see rahvasuus *Mantan-aaresti*’ks.

Merelt vaadates on vana vangla neeme kaipealsel üks paljudest madalatest palkmajadest, mis jäävad kahekorruselistest hoonetest – kalavabrikutest ja ladudest – vasakule. Veepiiril näivad üksikud rannakivid mustade laikudena valges maailmas. Majakatuste kohal kummub raagus lumine maastik ronkmusta taeva poole. Vana vangla külgeina keskosas on lai uks ja suur aken, mille taga rippuvast õlilambist vilgub valgust. Külgeina kummaski otsas paistab luugiga ava. Katuse kuju varjavad raske üle serva vajunud lumekuhilad. Hangest ulatub hädapärast välja kaks vildakat korstent. Tänavanurga poolne otsasein on lumevaalude alla mattunud, vaid eenduv katusenurk näitab, kus hoone lõpeb. Külgeina lähim luugiava ja ülemised palgid on üle lumepiiri vaevu nähtavad. Teises otsas ulatub tuisulumi vaid poolde seina, seal ei löötsu tuul nii karmilt. Kala kokkuostupunkt ranna pool teed on talvehooajaks suletud, kuid pakub siiski tuulevarju. Sissepääsu – laia ukse, suure akna ja majaesise platsi – ümbrusest on lumi ära roogitud. Seina vastas on püsti lumine labidas.

„NÜÜD ISTUN MINA SIIN ja Mikko teises arestimaja otsas,“ ütlen ma. „Meid mõisteti süüdi taunitavas kooselus ja konkubinaadis, aga seda viimast ei suudetud tõestada, nii et Mikko pääses sunnitöövanglast.“

„Tore meenutada, kui ükskord vana ja hall oled,“ irvitab Kүүru-Hilma kambrinurgast, mis on välisseinast kõige kaugemal. „Kuidas suurtalunik ohverdas kõik selle nimel, et saaks sinuga öö veeta.“

Poleks pidanud rääkima, mõtlen ma. Kүүru-Hilma on väikest kasvu ja oma kortsude all armas, räägib palju ja paneb meid teisi veelgi rohkem rääkima, just nagu poleks ükski asi tõsine, küünitab ette ja ütleb, et isegi Vesisaaris lõksutab rahvas minu ja Mikko kohtuasjast. Kүүru-Hilma istub kinni selle eest, et hakkas pärast leseks jäänud naabrinaisel külaskäiku Tiperinpääl rahvast tülitama. Sõbratar Niska on samuti aastates, aga tumedate juuste ja tugevate õlgadega. Mõlemad hakkasid ühel usukokkutulekul lestaadiuslastest jutlustajate mõjul keeli rääkima. Nad jätkasid sisutute häälotsuste tegemist väljas rahva hulgas, läksid Tiperinpäält kveenilinna ja tagasi kirikuaeda, muudkui lauldes ja karjudes, sest Jumala vaim oli neile peale tulnud. Nad huilgasid kiriku ees ja kiriklas ega suutnud järele jätta.

„Ei paista just nii, et sa kahetseksid,“ lisab Kүүru-Hilma, kui ma ei vasta. „Sul on pasas istudes selg nii sirge.“

„Mina ka ei kahetse,“ ütleb Niska. „Mul pole nii soe olnud seitsaadik, kui vanamees veel elas, Jumal on mul naha all, katsu.“ Ta sirutab käe Kүүru-Hilma poole, kes katsub ja noogutab. „Nüüd ma saan aru, miks naised ja mehed Tiberigi-lese ukse taha järjekorda võtavad, kui Höök-Jussi ja vana Aron Puranen jutlustama hakkavad. Mul on meeles, et kui olime kveenilinna välja

jõudnud, hõikas mu poeg, et tulgu ma tuppa ja heitku pikali, aga ma ei suutnud teda kuulda võtta, ei teda ega tema eite. Mis üks pokripistmine ikka teeb, kui Jumal mulle seltsiks on?“

Niska tõstab oma sooja käsivarre vastu põske, käärib siis käise alla ja naeratab mulle. Naeratus kasvab tasapisi ja paneb minugi naeratusse hõõguma. „Aga ma saan homme välja, Brita Caisa,“ jätkab Niska, „ja olen siin ainult kolm ööd veetnud. Sina olid siin juba siis, kui meie tulime, ja sul on vist jäänud rohkem päevi kui kätel sõrmi?“

Noogutan.

„Mida sa lapsega ette võtad?“ küsib noor tüdruk Lajla, kes ei näe küll välja nii, nagu kuuluks sellisesse kohta. Kas ta on Aleksist noorem? Või on asi lihtsalt selles, et paksud heledad juuksed ja üllatunud ilme teevad ta lapsikuks?

„Lapsega jah!“ ütlevad vanad naised kooris ja nõjatuvad minu poole.

Panen käe kõhu peale ja tunnen kumerusega kohtudes rõõmu.

„Sa võid endal juuksed maha lõigata,“ ütleb tüdruk ning näitab pöidla ja nimetissõrme vahele, „nii laia riba selja tagant, siis seod juuksesalgu sõlme, pakid sellele lund ümber, paned lumenutsaku oma kõige ilusama põlle sisse, teed põllesse nii mitu sõlme, kui mitu korda sa mehega olid, seejärel uputad põlle merre. Siis külmub laps surnuks ja muutub lumeks, mis voolab sinust välja, ja ta upub ära ja veekeeris viib ta kaasa ja uhub minema, üks ... mu sõbranna tegi nii ja see aitas.“

„Ma ei võta midagi ette,“ ütlen otsustavalt. „See on tüdruk.“

„Ja eks leidub ka muid ja paremaid viise, kuidas end aidata,“ arvab Niska. „Kuni see pole veel liiga pikalt kestnud. Küllap sa tead nii mõndagi sellist pääseteed, Brita Caisa, ma näen seda su olekust. Ma ise pissisin kirve peale, kui taipasin, et ootame vanamehega kümnendat, kümne aasta jooksul kümnendat, ma pissisin kirve peale, lõhkusin selle kirvega puid ja siis tuligi veri.“

„Kas sul õnnestub suurtalunikule mehele minna?“ sosistab Kүүru-Hilma. „Kas sinust saab peen taluperenaine, kellel on lambad ja lehmad ja hobused ja pitsid varrukatel?“

„Ta on abielus,“ ütlen vastumeelselt, „aga ma jätan oma lapsed alles. Kõik oma lapsed.“

„Lapsed on Jumala kingitus,“ noogutab Kүүru-Hilma. „Selle lapse, kelle ma sain enne abiellumist, võttis meesterahvas endale, tal endal ei olnud poegi, ainult tütreid, ma ei näinud poissi enam kunagi.“

„Kas su talunikul on varasemast palju lapsi?“ küsib Lajla ja vaatab mind nii, nagu ei suudaks päriselt uskuda, et ma istun siin, kus ma istun.

Raputan pead. Äkitselt tunnen, et pakane tungib läbi hõredate seinte sisse. Palgid on vanad ja sellest on tükk aega möödas, kui keegi nende vahesid toppis. Siin on neli lavatsit, iga seina ääres üks. Need on parasjagu laiad, et sinna soojust hoidmiseks kahekesi ära mahuks, põrandaplangud on tahmast ja saastast süsimustad. Ma olen olnud nii kindel. Mis see leib ja vesi ära ei ole, kui vabaks saades ootab meid Mikko? Mis see häbi ikka teeb, kui tema on minu kõrval?

Aga kas on? Hapukas rõhatus paneb kurgu kipitama. Hambad tunduvad kleepjad, kui neist keelega üle libistan.

Mõelda vaid, kui ta kannab karistuse lõpuni ja sõidab koju Askalaiste tallu Gretha Lisa juurde?

Mis on Mikkel Aska sugusel mehel vanglasse asja? Kүүru-Hilma ütles tema kohta suurtalunik, muie suunurgas, aga just suurtalunik ta ongi. Oli. Neideni parima talu peremees. Nüüd istub ta kinni ja vaatab samasugust räpast põrandat, võib-olla tema meel muutub. Kui Gretha Lisa ootab värske leivaga trepil ja sirutab käe. Paluvalt. Otsusekindlalt, ütleb *tule* ja võtab tal käest kinni ... Tuuleil pressib meile ligi, õhus on tõmbe tunne nagu Gretha Lisa sõrmed Mikko käel. Vahetas kogu hea elu

mõne öö vastu aasal – suilisega. Minuga, kellel on abieluvälised lapsed. Minuga, kel pole muud vara kui Okki piibel ja Ämmy sõlg.

Kui tema ja Gretha tahavad mu tütrekest, kui too ilmale tuleb, saavad nad ta endale, sest mul endal pole mitte kui midagi. Tüdruk vahetab mu kõhus asendit. See rahustab mind. Hingan välja, teadmata, et hoidsin hinge kinni.

„Teie sõnad võivad kahju teha,“ ütlen enesekindlalt ja vaatan silma naistele, kes istuvad ja mind tähelepanelikult jälgivad. „Ärge rääkige lapsest, kelle mees endale võtab, kui teiega ühes kambris viibib keegi, kellega see võib juhtuda.“

Vanad naised löövad risti ette, pilk maas. Küüru-Hilma kort-suline ülahuul liigatab, aga häält ei tule.

Tõusen püsti ning tõmban põrandale ukse ette ühe ja luugi-ava alla teise joone. Nii. Nüüd ei leia sõnad kellegi kõrvu. Nüüd jäävad need sõnad siia. Nüüd painavad need sõnad ainult minu kõrvu, ainult minu mõtted muutuvad rahutuks. Sellest pole midagi, varsti tõukab nälg nii rahutuse südamest kui ka mõtted peast, siis jääb järele vaid tahe.

VANGIVALVUR, SEE KÕIGE pikem, toob meile leiba, ühe tüki hommikul ja järgmise õhtul, sest me oleme karistuseks vee ja leiva peal, mind nuheldakse selle eest, et ma ei suutnud trahvi ära maksta. Kui valvur selja keerab ja uksest välja läheb, tõusen püsti, et talle järele minna, Lajla on end samuti püsti ajanud, me kõik paneme tähele soojust, mis koridorist üle ukسلäve kamb-risse sõriseb, siis aga lüüakse uks pauguga kinni ning koridori ja ahju valgus kaob. Väljaspool kolksatab metall vastu metalli. Õhu soojus ja küttepuude lõhn võbelevad mu näo ees ja hajuvad siis. Silmitsen leivatükki peos. Kunagi mõtlesin, et ma ei ole seotud. Elul on korda läinud minuga paljugi ette võtta, kuid siduda ei ole ta mind suutnud, ei mehe ega koha ega saatuse külge, mind ei ole sidunud ei kohustused ega askeldused, aga selle suletud ukse taga olen kinni niisama kõvasti, kui mu süda on kinni Mikko küljes.

„Tule istu, Priita,“ ütleb Niska ja sikutab mind varrukast. „Istu mu ihu vastu. See on veel soe.“

Kaks naist tõmbavad mu enda vahele istuma ja suruvad kumbki oma keha minu vastu, ma tunnen nende jagatud soojust.

„Kas te käisite mööda tänavaid ringi?“ küsin ma ja võtan suutäie leiba. „Keset ööd?“

„Ma mäletan kõige rohkem seda, et ma laulsin „Pühimast pühimast“,“ ütleb Kүүru-Hilma. „*Jumalan pyhyyttä*.“

„Minul oli mõttes, et lähen vanamehele vastu,“ räägib Niska. „Mu poisid ja vanamees olid justkui ... nad hingasid minuga koos. Mäletan inimesi, kes käskisid mul vait jääda, oma poega ja meie naabrit Viinikka talust, kuss, ütlesid nad kõik, nojah, ja pagarit sellest majast, mille põõningukorrusel elavad Lajla ja

teised tüdrukud, Pagari-Tuomas virutas mulle luuaga, tõsijutt, aga mina ei tahtnud järele jätta, sest siis oleksid nad jälle ära kadunud, mu poisid ja vana hea meheraas.“

„Kas paljud su omaksed on surnud?“ küsin ma.

„Peaaegu kõik,“ vastab Niska. „Aga see üks poeg on naise võtnud ja lapsed saanud, nii et mul on mõned pisikesed, keda kantseldada.“

„Tema mees sai merel surma,“ ütleb Kүүru-Hilma ja noogutab, „täpselt nagu minu omagi.“

Nad löövad risti ette.

Ruttan samuti risti ette lööma, aga jõuan pisukese hilinemisega, teised on juba valmis.

„Ta püüdis hülgeid ja vaalu,“ seletab Kүүru-Hilma edasi. „Ta oli paatkonnas, kui Gröönimaa alt käidi sadat vaala püüdmis, tema tulistas igal vaalal löua lõhki, saad sa aru, kui poleks seda viisi läinud, poleks ma teda uskunudki.“

„Vaalu,“ ütlen ma ja pilgutan silmi.

„Nad püüdsid suuri jumikaid,“ seletab Kүүru-Hilma. „Pane viis meest üksteise järele pikali, siis saad ühe vaala, nii seletas mees ikka, aga eks leidub ka suuremaid elukaid, pirakaid vaalu, keda nad püüda ei suuda, heeringavaalu ja sinivaalu. Ükskord lasi vanamees kogemata heeringavaala pihta ja harpuun kiilus kinni. Heeringavaal tõmbas harpuuni paadi küljest lahti ja mu vanamees oleks pidanud järele andma, tema aga hoidis kõvasti kinni ja ta kisti merepõhja, ja seal oli nii pime, et kõik helendas, kas teile mahub midagi säärast pähe? Kui ta meelemärgusele tuli, sikutati teda parajasti üle reelingu, ta jäi sellest kunsttükist kurgutõppe.“

„Tänavu on palju neid, kes kurgutõppe jäävad,“ ütleb Niska. „Ma palvetan pojalaste eest, lapsi niitvat see haigus vist kõige kergemini.“

„Kurgutõppe,“ ütlen ma ning südames kihvatab valu ja libiseb mööda ribisid ja rangluud üles, kui mõtlen Heikki peale, aga tal on seal Orrajærvide juures hea, mõtlen otsusekindlalt edasi. Ta on kõigest seitsmene, kuid tüveka kehaga, tal on Magga, kellega mängida, ja Brittastina, kes tema eest hoolitseb. Hea, et ta Pykeijässe kaasa ei tulnud, siis oleks ta kai peale maha jäänud ja mulle järele vaadanud, kui mind Vesisaarisse arestimajja sõuti.

„Nakkus hakkab kurku kinni ja kõri ei tööta enam,“ ütleb Kүүru-Hilma ja kõhatab justkui katsetades. Kõhatab veel kord.

„Ma kuulsin, kuidas tohter pagarile ütles, et see on valge pudrutaoline nakkav ollus, kui lapsel kurgus midagi valget näed, tuleb ta teistest lastest eemal hoida, ja midagi külma kurgus võib ehk aidata.“

„Teistest lastest eemal hoida,“ itsitab Kүүru-Hilma. „Eks ole.“

Naised küünitavad ettepoole, et teineteisele otsa vaadata, ja pistavad siis lõkerdama.